

खाजगीरित्या एस.एस.सी.परीक्षेस प्रविष्ट विद्यार्थ्यांच्या निकालाचा आढावा

श्री. शेख शाहिद हजरतअली¹ & प्राचार्या श्रीम. राधिका इनामदार², Ph. D.

¹विद्यार्थी संशोधक

²मार्गदर्शक, टिळक कॉलेज ऑफ एज्युकेशन पुणे

Abstract

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक शिक्षण मंडळामार्फत एस.एस.सी. परीक्षेकरित्या खाजगीरित्या (फॉर्म क्र. १७) प्रविष्ट होणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये उत्तीर्णतेचे प्रमाण कमी (५० %) आहे. खाजगीरित्या प्रविष्ट होणाऱ्या विद्यार्थ्यांना राज्यमंडळ व संपर्कशाळा याकडून त्रोटक मार्गदर्शन प्राप्त होते. नियमित विद्यार्थ्यांना असणारे विषय व परीक्षा पद्धती या विद्यार्थ्यांना लागू असते. पुरेशा मार्गदर्शना आभावी हे विद्यार्थी पुढील शिक्षणापासून वंचित राहतात. मुक्त शिक्षण संकल्पनेद्वारे अशा विद्यार्थ्यांना पुढील शिक्षणाची संधी प्राप्त करता येऊ शकते.

कळ शब्द : खाजगी विद्यार्थी, मुक्त शिक्षण

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना :

शिक्षण क्षेत्रातील परिस्थिती व्यावसायिकतेच्या बाबतीत इतर क्षेत्रापेक्षा अगदी विरुद्ध आहे. बौद्धिक पात्रता उच्च व आर्थिक परिस्थिती चांगली असलेल्या विद्यार्थ्यांना अध्यापन करण्याकरिता उच्चशिक्षित, विषयातील तज्ञ अध्यापक, आधुनिक तंत्रज्ञान, पूरक मार्गदर्शन /साहाय्य, साधन सामग्रीची मुबलक प्रमाणात उपलब्धता असते व अध्ययनात अक्षम, बेताची आर्थिक परिस्थिती, शैक्षणिक साहाय्य नसलेल्या विद्यार्थ्यांना अध्यापन करण्यासाठी सर्वसाधारण शिक्षक असतात. जागतिक आर्थिक धोरणांच्या झपाट्याने बदलणा-या परिस्थितीमुळे योग्य पात्रतेच्या मनुष्यबळाची मागणी सतत वाढत आहे व ती पूर्ण करण्यासाठी जगातील प्रगत देश आपल्या शैक्षणिक धोरणांमध्ये व अभ्यासक्रमांमध्ये सतत बदल करीत आहे. २०२० पर्यंत जागतिक महासत्ता होऊ पाहणा-या आपल्या देशाला देखील या बदलांची तातडीने दखल घेणे आवश्यक आहे व त्याकरिता शैक्षणिक धोरणांमध्ये व अभ्यासक्रमांमध्ये बदल करणे अपेक्षित आहे

व तसे होत ही आहे. परंतू याचा एक उलट परिणामही दिसून येतो की या बदलांच्या धावपळीत अनेक विद्यार्थी मागे पडून प्राथमिक पातळीपासून उच्च शिक्षणाच्या स्तरावर गळती होताना आढळते.

संशोधनाची पार्श्वभूमी :

सन २०१० च्या "शिक्षण हक्क" कायदयाने इ.१ ली ते ८ वी पर्यंतच्या विद्यार्थ्यांना अनुत्तीर्ण न करण्याच्या धोरणामुळे प्राथमिक शिक्षणाच्या गुणवत्तेवर प्रश्नचिन्ह निर्माण होऊन त्याचा परिणाम इयत्ता ९ वी मध्ये अनुत्तीर्ण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या प्रमाणात वाढ झाल्याचे दिसून येते. एस.एस.सी. परीक्षेत १००% निकाल लागावा यासाठी काही शाळा अप्रगत विद्यार्थ्यांना इ. ९वीत नापास करताना आढळतात. सन २०१४ मधील विद्यार्थ्यांच्या सर्वेक्षणानुसार सुमारे ५०००० विद्यार्थी शाळाबाह्य होती. भविष्यात या परिस्थिती आणखी वाढ होण्याची शक्यता आहे. नववीत अनुत्तीर्ण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण महाराष्ट्र राज्यात जास्त आहे. यावर मात करण्यासाठी शिक्षण विभागाने नववीमध्ये अनुत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांसाठी "जलद गतीने शिक्षण" हा उपक्रम सुरू केला. राज्यात 'प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र' अंतर्गत हा उपक्रम राबविला जात आहे. विज्ञान, गणित, इंग्रजी या प्रमुख विषयांमध्ये नववीत विद्यार्थी अनुत्तीर्ण होत असल्याचे निदर्शनास आले आहे यावर उपाय म्हणून राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियानांतर्गत भाषा, गणित, इंग्रजी, विज्ञान या प्रमुख विषयातील शिक्षकांना तज्ज्ञ मार्गदर्शकाकडून प्रशिक्षण देऊन इयत्ता ९वीत या विषयात अप्रगत विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्याच्या सूचना केल्या आहेत. शासकीय अहवालानुसार सन २०१६ मध्ये झालेल्या नववीच्या परीक्षेत महाराष्ट्रात एक लाख ५४ हजार ३८१ विद्यार्थी अनुत्तीर्ण झाले आहेत. हे विद्यार्थी त्याच शाळेत पुन्हा नववीच्या वर्गात असतील किंवा त्यांनी 17 नंबरचा परीक्षेचा फॉर्म भरून दहावीसाठी प्रविष्ट झाले असतील. २०१४ साली पुनर्रचित अभ्यासक्रमामध्ये एस.एस.सी. परीक्षेच्या मूल्यमापनात बदल झाला आहे. अंतर्गत मूल्यमापनात अधिक गुणदान आहे. वय वर्ष १५ पूर्ण व इयत्ता ४थी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांना एस.एस.सी. परीक्षेस खाजगीरित्या प्रविष्ट होण्याची मुभा या धोरणामुळे इयत्ता ९ वी च्या आधी शाळा सोडलेले विद्यार्थी खाजगीरित्या परीक्षेस प्रविष्ट होत आहे व अशा

विद्यार्थ्यांच्या प्रमाणात वाढ होताना दिसून येत आहे. वरील सर्व बाबींना जबाबदार घटक शाळा, शासन, शिक्षक, समाज व विद्यार्थ्यांच्या हाताबाहेरील परिस्थिती कारणीभूत आहे.

संशोधनाची उद्दिष्ट्ये :

- १) माध्यमिक स्तरावरील गळती, कारणे व त्यावरील उपायांची माहिती घेणे.
- २) मार्च २०१४ ते २०१८ पर्यंतच्या एस.एस.सी. परीक्षेस प्रविष्ट झालेल्या खाजगी विद्यार्थ्यांच्या निकालाचा आढावा घेणे.
- ३) महाराष्ट्र राज्यात माध्यमिक स्तरावरील प्रचलित मुक्त शिक्षण धोरणाचे विश्लेषण करणे.

गळतीची कारणे :

युनेस्कोच्या 'द एज्युकेशन फॉर ऑल ग्लोबल मॉनिटरिंग रिपोर्ट' २०१३-१४ नुसार शाळाबाह्य मुलांच्या यादीमध्ये भारत चौथ्या स्थानावर असल्याचे दिसून आले आहे. जगातील शाळाबाह्य मुलांच्या संख्येत २०१० च्या तुलनेत १० टक्क्यांनी घट झाली आहे. भारतात २००६ च्या तुलनेत शाळाबाह्य मुलांचे प्रमाण साधारणतः ७० टक्क्यांनी कमी झाल्याचे हा अहवाल सांगतो. मात्र अजूनही एक कोटीपेक्षा अधिक मुले भारतात शाळाबाह्य आहेत. प्राथमिक शिक्षणाच्या बाबतीत सर्वात मोठी समस्या ही गळतीची आहे. पूर्वप्राथमिक शिक्षणाच्या बाबतीत नोंदणी, तर प्राथमिक शिक्षणाच्या बाबतीत गळती ही मोठी समस्या आहे. यामागची कारणे शोधताना समाजातील आर्थिक स्थितीशी मोठा संबंध दिसून येतो. परिस्थितीमुळे बरीच मुले अजूनही कामाला जातात. बरीच लहान मुले-मुली आपल्या लहान भावंडांना घरी राहून सांभाळतात. यामध्ये मुलींचा वाटा मोठा आहे तसेच पालकांचे अज्ञान, शिक्षणाविषयी अनास्था व शिक्षणाचे महत्त्व कळलेले नाही. याबरोबरच पालकांची व्यसनाधीनता हे देखील गळतीचे महत्त्वाचे कारण आहे. मुलांच्या गळतीमागे आणखी एक महत्त्वाचे कारण म्हणजे बोलीभाषा आणि प्रमाणित भाषा यातील वेगळेपणा होय. आपल्याकडे जिल्हानिहाय बोलीभाषा वेगवेगळी आहे आणि शाळांमध्ये सगळीकडे प्रमाणित भाषा आहे. शिक्षकांचे अध्यापन, संवाद, पाठ्यपुस्तक हे सर्व प्रमाणित भाषेत आहे. त्यामुळे

बोलीभाषा जाणणा-या विद्यार्थ्यांना प्रमाणित भाषा कळतच नाही. शिकवणारी माणसे वेगळीच आहेत. त्यांचे बोलणे, भाषा वेगळी असल्यामुळे कळत नाही आणि म्हणून मुले शाळेत येतच नाहीत. महाराष्ट्रात ही समस्या मोठ्या प्रमाणात आहे.

(दैनिक प्रहार – ९ जुलै २०१४ लेख)

गळती रोखण्यासाठी उपाय :

गळतीचे प्रमाण रोखण्याकरिता व गळतीवरील उपाययोजने अंतर्गत शासकीय पातळीवर अनेक उपक्रम व कायदे करण्यात आले. १९८६ मधील राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणामध्ये शाळाबाह्य मुलांना शिक्षण प्रक्रियेत सामावून घेण्यासाठी “मुक्त शिक्षण” या संकल्पनेचा विचार केला आहे व त्यास अनुसरून नोव्हेंबर १९८९ मध्ये “राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय शिक्षण संस्थे” ची निर्मिती मानव संसाधन मंत्रालयामार्फत करण्यात आली. सन २०१० मध्ये “शिक्षण हक्क कायदा” करण्यात आला. ज्या अंतर्गत सहा ते १४ वयोगटातील मुलांना शिक्षण आवश्यक व मोफत व सक्तीचे केले आहे तसेच आठवीपर्यंत कोणाला अनुत्तीर्ण करायचे नाही, “मध्यान्ह भोजन” योजना या उपाय योजनांमुळे प्राथमिक व उच्च प्राथमिक शिक्षणातील महाराष्ट्रातील गळतीचे प्रमाण बऱ्याच अंशी कमी झाले आहे.

सन २०१३ मध्ये प्रकाशित २१ राज्यातील “शालेय गळती अहवालानुसार” सन २००९-२०१० मध्ये महाराष्ट्रात इयत्ता १ ली ते इयत्ता ८ वी पर्यंत गळतीचे प्रमाण खालील प्रमाणे होते.

१ ली २ री ३ री ४ थी ५ वी ६ वी ७ वी ८ वी

4.7 4.2 2.4 2.6 6.8 4.9 1.8 0

शासकीय अहवालानुसार २०१२-१३ ते २०१४-१५ पर्यंत महाराष्ट्रातील शिक्षणाच्या विविध टप्प्यावरील गळतीचे प्रमाण खालील प्रमाणे होते.

(संदर्भ – data.gov.in)

कोष्टक क्रमांक १- महाराष्ट्रातील सन २०१२-१३ ते २०१४-१५ गळती प्रमाण-

अ.क्र.	शैक्षणिक टप्पा		2012-13	2013-14	2014-15
1	प्राथमिक	मूले	0.88	0.51	1.26
2	प्राथमिक	मूली	1.06	0.59	1.25
3	प्राथमिक	एकूण	0.97	0.55	1.26
4	उच्च प्राथमिक	मूले	0.89	NR	0.89
5	उच्च प्राथमिक	मूली	2.72	1.5	2.83
6	उच्च प्राथमिक	एकूण	1.74	0.61	1.79
7	माध्यमिक	मूले	16.61	15.04	13.11
8	माध्यमिक	मूली	15.72	13.78	12.58
9	माध्यमिक	एकूण	16.2	14.47	12.87
10	उच्च माध्यमिक	मूले	2.55	2.85	2.02
11	उच्च माध्यमिक	मूली	3.94	3.89	1.6
12	उच्च माध्यमिक	एकूण	3.2	3.34	1.83

माध्यमिक शिक्षणातील गळती व मुक्त शिक्षणाची आवश्यकता :

कॉमनवेलथ ओपन स्कूलिंग असोशियनच्या खंड -१ जुन ते डिसेंबर २०१० शिक्षण पत्रिकेमध्ये मुलांच्या जीवनातील माध्यमिक शिक्षणाच्या आवश्यकतेबाबतचे विश्लेषण केले आहे. २१व्या शतकातील आव्हानांना सामोरे जाताना “मुक्त शिक्षण” संकल्पनेची महत्त्वाची भूमिका असणार आहे. २१ व्या शतकातील तीन महत्त्वाच्या आव्हाने खालील प्रमाणे असणार आहेत.

१) माध्यमिक शिक्षणाकडे वाटचाल- विकसनशील राष्ट्रांनी व प्रामुख्याने भारताने मागील २० वर्षात व येणाऱ्या काही वर्षात प्राथमिक शिक्षणातील गळती व स्थगन समस्येवर लक्ष केंद्रीत करून शासकीय पातळीवरून व अशासकीय संस्थांद्वारे प्राथमिक शिक्षणाची गळती रोखण्यासाठी अनेक उपाय व योजना आखून गळती व स्थगनाचे प्रमाण कमी केले आहे. परिणामी माध्यमिक पातळीवरील शिक्षणाकडे फ़ार मोठ्या प्रमाणात विद्यार्थी प्रविष्ट झाले आहेत. जागतिकीकरण व नवीन आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी अभ्यासक्रमात बदल केले आहेत परंतु माध्यमिक शिक्षणाची पारंपारिक रचना व अभ्यासक्रमांना जुळवून घेताना विद्यार्थ्यांची क्षमता कमी होत आहे व माध्यमिक शिक्षणातील गळतीत वाढ होताना आढळत आहे.

२) वातावरण बदल – प्राथमिक शिक्षणाकडे लक्ष देताना माध्यमिक शिक्षणाकडे अक्षम्य दुर्लक्ष झाले आहे. रोजगाराच्या संधी व आपले करिअर घडविण्यात माध्यमिक शिक्षणाचा मोठा वाटा आहे याची जाणीव पालक व विद्यार्थ्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात निर्माण झाली आहे. औद्योगिक क्रांतीनंतर वातावरण बदल झपाट्याने झाला आहे व याला वाढती लोकसंख्या एक प्रमुख कारण आहे. लोकसंख्या वाढीचे प्रमाण कमी करून बदलत्या पर्यावरण व वातावरण समस्यांवर मात करता येईल व याकरिता मुलींमध्ये माध्यमिक शिक्षणाच्या संधी अधिक प्रमाणावर उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे.

३) शिक्षकांची कमतरता- वाढत्या आर्थिक गरजा व आरोग्यच्या समस्यांमुळे भविष्यात शिक्षकांची कमतरता मोठ्या प्रमाणावर भासणार आहे. माध्यमिक शिक्षणाच्या विस्तारीकरणाकरिता अधिक प्रमाणात पात्र शिक्षकांची गरज आहे. शिक्षण, विद्यार्थी व शिक्षक यांच्या प्रगती संदर्भात सखोल अभ्यास करणारे अनेक आयोग, शिफारशी, उपाय योजले गेले आहे, कागदोपत्री अनेक बाबी सफल झाल्याचे दिसून येते परंतु वास्तव या पेक्षा वेगळे आहे. केंद्रीय शिक्षण मंडळाने घेतलेल्या “शिक्षक पात्रता” परीक्षेचा निकाल अवघा १% एवढाच आहे.(दैनिक सकाळ- ३ जानेवारी २०१७ – लेख)

महाराष्ट्र राज्यातील माध्यमिक स्तरावरील मुक्त शिक्षण धोरण :

डॉ. कोठारी यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमेलेल्या भारतीय शिक्षण आयोगाने (१९६४-६६) शिक्षणाचा १० + २ + ३ आकृतीबंध, त्रिभाषा सूत्र , +२ स्तरावर व्यावसायिक शिक्षण, शैक्षणिक संधीच्या विस्तारासाठी प्रौढशिक्षण, सार्वत्रिक प्राथमिक शिक्षण आणि माध्यमिक तसेच उच्च शिक्षणाचा विस्तार या कार्यक्रमांचा पुरस्कार केला. १९८६ मधील राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणामध्ये मुक्त शिक्षणावर भर देण्यात आला आहे. शिक्षण सर्व घटकांपर्यंत पोचविण्याची जबाबदारी शासनाची असल्याने मानव संसाधन विकास मंत्रालयाने १९८९ साली राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय संस्था स्थापन केली. महाराष्ट्रात राज्य माध्यमिक शिक्षण मंडळाने किमान अटी पूर्ण करणाऱ्या शाळाबाह्य विद्यार्थ्यांना एस.एस.सी. परीक्षेस प्रविष्ट

होण्याची संधी उपलब्ध करून दिली. या योजनेत २००३ साली बदल करून प्रथमच विद्यार्थ्यांना संपर्क शाळा उपलब्ध करून मार्गदर्शनाची सोय करून दिली. ही योजना खालील प्रमाणे आहे.

अटी :

- १) इयत्ता ४थी उत्तीर्ण व वय वर्ष १४ पूर्ण असणे ही प्रमुख अट आहे.
- २) जून महिन्यात “थेट अर्ज” योजने अंतर्गत कागदपत्र व शुल्क पूर्तता करून नोंदणी करणे.
- ३) संबंधित शैक्षणिक वर्षात ३० जून नंतर कोणत्याही शाळेच्या पटावर नसणे.

कार्यवाही :

- १) पडताळणीत पात्र विद्यार्थ्यांना जवळची संपर्क शाळा नेमून देणे.
- २) गणित, इंग्रजी, समाज शास्त्र विषयांच्या अध्ययन पुस्तिका विषय तज्ञांच्या साहाय्याने तयार करून ती तपासून देण्याची व्यवस्था संपर्क केंद्रावर करून देणे.
- ३) ऑक्टोबर ते डिसेंबर या कालावधित संपर्क केंद्रावर आठ दिवस कालावधिचे मार्गदर्शन शिबीर आयोजित करणे.
- ४) संपर्क शाळेचे मुख्याध्यापक केंद्र संचालक व शाळेतील विषय शिक्षकांची मार्गदर्शक म्हणून निवड करणे.
- ५) शिबीर कालावधित विज्ञान प्रात्यक्षिक, गणित, इंग्रजी, विज्ञान व शालेय श्रेणी विषयांचे मार्गदर्शन करणे व परीक्षा अर्ज भरून घेणे.
- ६) जानेवारी महिन्यात शालेय श्रेणी विषय व अंतर्गत मूल्यमापन परीक्षा घेऊन पूर्ण करणे.
- ७) स्वाध्याय पुस्तिका तपासणी करून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे.

२००३ पासून अंमलात आलेल्या या योजनेमुळे बऱ्याच विद्यार्थ्यांना लाभ झाला परंतु एस.एस.सी. परीक्षेत अपेक्षित यश विद्यार्थ्यांना प्राप्त करता आले नाही. २०१२ साली अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना करण्यात आली व २०१४ साली पुनर्रचित अभ्यासक्रमाची एस.एस.सी. परीक्षा झाली. अंतर्गत मूल्यमापनातील बदलेल्या गुणांमुळे एस.एस.परीक्षेत मोठ्या प्रमाणात विद्यार्थी झाले.

(पुनर्रचित अभ्यासक्रम निकाल = ८८.३२ % , जुना अभ्यासक्रम निकाल = २१.३२ %)

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षण मंडळामार्फत सन २०१४ ते सन २०१८ मधील महाराष्ट्राच्या विविध विभागातील खाजगी विद्यार्थ्यांच्या (फॉर्म न. १७) भरून उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांची सांख्यिकी खालील प्रमाणे आहे.

कोष्टक क्रमांक २-खाजगी विद्यार्थी निकाल सर्व विभाग सन २०१४ ते २०१८

S.NO	विभाग	वर्ष	नोंदणी-कृत	प्रविष्ट	उत्तीर्ण विद्यार्थी संख्या					अनुत्तीर्ण	उत्तीर्ण शे. प्रमाण	
					विशेष प्राविण्य	प्रथम श्रेणी	द्वितीय श्रेणी	उत्तीर्ण श्रेणी	एकूण			
1	पुणे	2014	8303	8166	133	869	2197	1030	4229	3937	51.79	
2				शे.प्रमाण	1.63	10.64	26.90	12.61	51.79	48.21		
3		2015	9913	9783	50	726	2234	1709	4719	5064	48.24	
4				शे.प्रमाण	0.51	7.42	22.84	17.47	48.24	51.76		
5		2016	10916	10788	97	973	2635	1694	5399	5389	50.05	
6				शे.प्रमाण	0.90	9.02	24.43	15.70	50.05	49.95		
7		2017	8325	8204	71	707	1894	1334	4006	4198	48.83	
8				शे.प्रमाण	0.87	8.62	23.09	16.26	48.83	51.17		
9		2018	7927	7825	92	935	2106	1270	4403	3422	56.27	
10				शे.प्रमाण	1.18	11.95	26.91	16.23	56.27	43.73		
11			एकूण	45384	44766	443	4210	11066	7037	22756	22010	50.83
12					शे.प्रमाण	0.99	9.40	24.72	15.72	50.83	49.17	
1	नागपूर	2014	2719	2696	106	445	722	281	1554	1142	57.64	
2				शे.प्रमाण	3.93	16.51	26.78	10.42	57.64	42.36		

3		2015	1975	1943	10	134	371	313	828	1115	42.61
4				शे.प्रमाण	0.51	6.90	19.09	16.11	42.61	57.39	
5		2016	2027	1997	18	134	389	273	814	1183	40.76
6				शे.प्रमाण	0.90	6.71	19.48	13.67	40.76	59.24	
7		2017	1778	1758	7	133	278	323	741	1017	42.15
8				शे.प्रमाण	0.40	7.57	15.81	18.37	42.15	57.85	
9		2018	1390	1369	36	202	292	247	777	592	56.76
10				शे.प्रमाण	2.63	14.76	21.33	18.04	56.76	43.24	
11		एकूण	9889	9763	177	1048	2052	1437	4714	5049	48.28
12				शे.प्रमाण	1.81	10.73	21.02	14.72	48.28	51.72	
1		2014	1240	1224	36	151	235	78	500	724	40.85
2				शे.प्रमाण	2.94	12.34	19.20	6.37	40.85	59.15	
3		2015	1376	1370	6	89	308	249	652	718	47.59
4				शे.प्रमाण	0.44	6.50	22.48	18.18	47.59	52.41	
5		2016	1516	1498	12	117	262	101	492	1006	32.84
6	औरंगाबाद			शे.प्रमाण	0.80	7.81	17.49	6.74	32.84	67.16	
7		2017	1068	1062	14	131	199	99	443	619	41.71
8				शे.प्रमाण	1.32	12.34	18.74	9.32	41.71	58.29	
9		2018	1213	1199	23	161	247	119	550	649	45.87
10				शे.प्रमाण	1.92	13.43	20.60	9.92	45.87	54.13	
11		एकूण	6413	6353	91	649	1251	646	2637	3716	41.51

12				शे.प्रमाण	1.43	10.22	19.69	10.17	41.51	58.49		
1	मुंबई	2014	27224	26917	559	2068	7145	3962	13734	13183	51.02	
2				शे.प्रमाण	2.08	7.68	26.54	14.72	51.02	48.98		
3		2015	38824	38564	244	2146	8435	7989	18814	19750	48.79	
4				शे.प्रमाण	0.63	5.56	21.87	20.72	48.79	51.21		
5		2016	38560	38313	310	2333	8367	7591	18601	19712	48.55	
6				शे.प्रमाण	0.81	6.09	21.84	19.81	48.55	51.45		
7		2017	29550	29220	257	1451	6038	6389	14135	15085	48.37	
8				शे.प्रमाण	0.88	4.97	20.66	21.87	48.37	51.63		
9		2018	27065	26739	326	1753	5941	5540	13560	13179	50.71	
10				शे.प्रमाण	1.22	6.56	22.22	20.72	50.71	49.29		
11			एकूण	161223	159753	1696	9751	35926	31471	78844	80909	49.35
12					शे.प्रमाण	1.06	6.10	22.49	19.70	49.35	50.65	
1	कोल्हापूर	2014	1683	1659	51	135	381	197	764	895	46.05	
2				शे.प्रमाण	3.07	8.14	22.97	11.87	46.05	53.95		
3		2015	2114	2064	15	144	495	433	1087	977	52.66	
4				शे.प्रमाण	0.73	6.98	23.98	20.98	52.66	47.34		
5		2016	2148	2139	43	187	482	284	996	1143	46.56	
6				शे.प्रमाण	2.01	8.74	22.53	13.28	46.56	53.44		
7		2017	1208	1199	21	80	238	166	505	694	42.12	
8					शे.प्रमाण	1.75	6.67	19.85	13.84	42.12	57.88	

9		2018	1717	1696	40	182	424	252	898	798	52.95
10				शे.प्रमाण	2.36	10.73	25.00	14.86	52.95	47.05	
11		एकूण	8870	8757	170	728	2020	1332	4250	4507	48.53
12				शे.प्रमाण	1.94	8.31	23.07	15.21	48.53	51.47	
1	अमरावती	2014	969	962	17	109	226	81	433	529	45.01
2				शे.प्रमाण	1.77	11.33	23.49	8.42	45.01	54.99	
3		2015	1269	1258	11	159	323	177	670	588	53.26
4				शे.प्रमाण	0.87	12.64	25.68	14.07	53.26	46.74	
5		2016	1417	1412	23	209	338	136	706	706	50.00
6				शे.प्रमाण	1.63	14.80	23.94	9.63	50.00	50.00	
7		2017	1215	1205	6	88	223	124	441	764	36.60
8				शे.प्रमाण	0.50	7.30	18.51	10.29	36.60	63.40	
9		2018	937	924	15	122	190	127	454	470	49.13
10				शे.प्रमाण	1.62	13.20	20.56	13.74	49.13	50.87	
11		एकूण	5807	5761	72	687	1300	645	2704	3057	46.94
12				शे.प्रमाण	1.25	11.93	22.57	11.20	46.94	53.06	
1	नाशिक	2014	2574	2552	39	213	648	267	1167	1385	45.73
2				शे.प्रमाण	1.53	8.35	25.39	10.46	45.73	54.27	
3		2015	3169	3138	18	333	780	463	1594	1544	50.80
4				शे.प्रमाण	0.57	10.61	24.86	14.75	50.80	49.20	
5		2016	2946	2908	43	375	734	255	1407	1501	48.38

6			शे.प्रमाण	1.48	12.90	25.24	8.77	48.38	51.62			
7		2017	2327	2310	38	332	574	257	1201	1109	51.99	
8				शे.प्रमाण	1.65	14.37	24.85	11.13	51.99	48.01		
9		2018	2120	2179	39	346	554	205	1144	1035	52.50	
10				शे.प्रमाण	1.79	15.88	25.42	9.41	52.50	47.50		
11		एकूण	13136	13087	177	1599	3290	1447	6513	6574	49.77	
12				शे.प्रमाण	1.35	12.22	25.14	11.06	49.77	50.23		
1	लातूर	2014	375	365	11	48	60	23	142	223	38.90	
2				शे.प्रमाण	3.01	13.15	16.44	6.30	38.90	61.10		
3		2015	365	357	4	7	32	63	106	251	29.69	
4					शे.प्रमाण	1.12	1.96	8.96	17.65	29.69	70.31	
5		2016	385	370	1	12	31	29	73	297	19.73	
6					शे.प्रमाण	0.27	3.24	8.38	7.84	19.73	80.27	
7		2017	527	502	5	23	44	64	136	366	27.09	
8					शे.प्रमाण	1.00	4.58	8.76	12.75	27.09	72.91	
9		2018	358	343	3	19	52	31	105	238	30.61	
10					शे.प्रमाण	0.87	5.54	15.16	9.04	30.61	69.39	
11			एकूण	2010	1937	24	109	219	210	562	1375	29.01
12					शे.प्रमाण	1.24	5.63	11.31	10.84	29.01	70.99	
1	कोकण	2014	599	596	19	45	160	117	341	255	57.21	
2					शे.प्रमाण	3.19	7.55	26.85	19.63	57.21	42.79	

3		2015	882	878	14	101	220	161	496	382	56.49
4				शे.प्रमाण	1.59	11.50	25.06	18.34	56.49	43.51	
5		2016	906	884	24	91	183	108	406	478	45.93
6				शे.प्रमाण	2.71	10.29	20.70	12.22	45.93	54.07	
7		2017	668	652	12	55	119	126	312	340	47.85
8				शे.प्रमाण	1.84	8.44	18.25	19.33	47.85	52.15	
9		2018	465	454	14	22	95	95	226	228	49.78
10				शे.प्रमाण	3.08	4.85	20.93	20.93	49.78	50.22	
11		एकूण	3520	3464	83	314	777	607	1781	1683	51.41
12				शे.प्रमाण	2.40	9.06	22.43	17.52	51.41	48.59	
13	महाराष्ट्र	एकूण	256252	253641	2933	19095	57901	44832	124761	128880	49.19
				शे.प्रमाण	2.35	15.30	46.40	35.93	49.19	50.81	

कोष्टक क्रमांक ३ - खाजगी विद्यार्थी वर्षनिहाय निकाल सर्व विभाग सन २०१४ ते २०१८

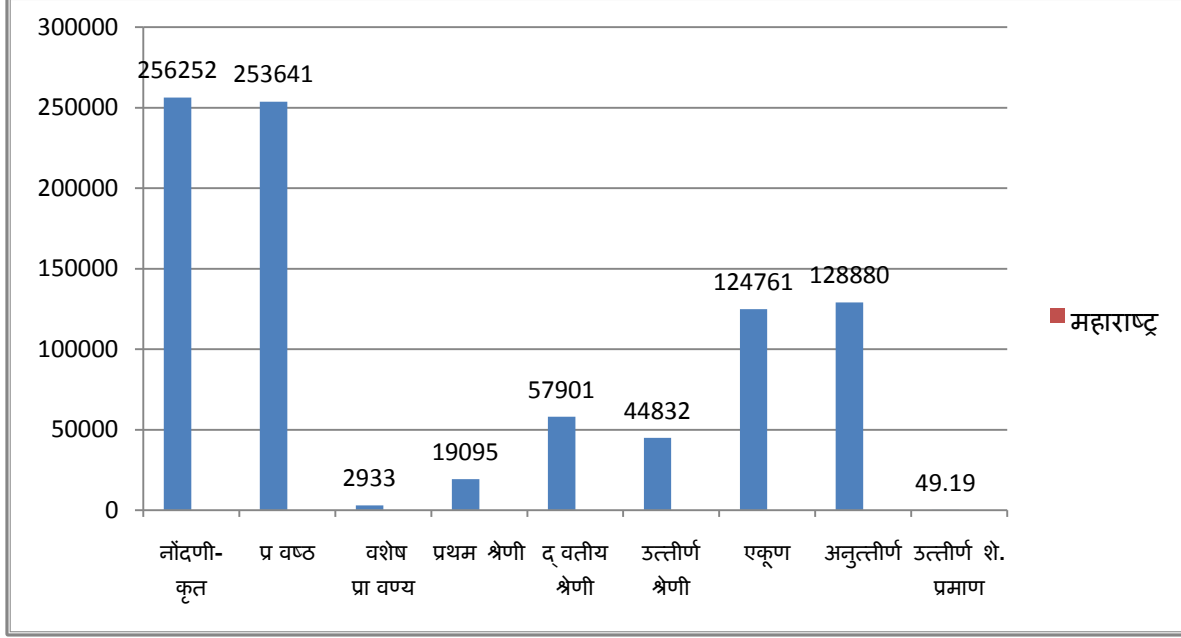
अ.क्र.	वर्ष	विभाग	कु.	नागपूर	औरंगाबाद	मुंबई	कोल्हापूर	अमरावती	नाशिक	लातूर	कोकण	एकूण
1	2014	नोंदणी-कृत	8303	2719	1240	27224	1683	969	2574	375	599	45686
2		प्रविष्ट	8166	2696	1224	26917	1659	962	2552	365	596	45137
3		विशेष प्राविण्य	133	106	36	559	51	17	39	11	19	971
4		प्रथम श्रेणी	869	445	151	2068	135	109	213	48	45	4083
5		द्वितीय श्रेणी	2197	722	235	7145	381	226	648	60	160	11774
6		उत्तीर्ण श्रेणी	1030	281	78	3962	197	81	267	23	117	6036
7		एकूण	4229	1554	500	13734	764	433	1167	142	341	22864
8		अनुत्तीर्ण	3937	1142	724	13183	895	529	1385	223	255	22273
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	51.79	57.64	40.85	51.02	46.05	45.01	45.73	38.90	57.21	50.65

1	2015	नोंदणी-कृत	9913	1975	1376	38824	2114	1269	3169	365	882	59887
2		प्रविष्ट	9783	1943	1370	38564	2064	1258	3138	357	878	59355
3		विशेष प्राविण्य	50	10	6	244	15	11	18	4	14	372
4		प्रथम श्रेणी	726	134	89	2146	144	159	333	7	101	3839
5		द्वितीय श्रेणी	2234	371	308	8435	495	323	780	32	220	13198
6		उत्तीर्ण श्रेणी	1709	313	249	7989	433	177	463	63	161	11557
7		एकूण	4719	828	652	18814	1087	670	1594	106	496	28966
8		अनुत्तीर्ण	5064	1115	718	19750	977	588	1544	251	382	30389
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	48.24	42.6 1	47.5 9	48.79	52.6 6	53.2 6	50.80	29.6 9	56.4 9	48.80
1	2016	नोंदणी-कृत	1091 6	2027	1516	38560	2148	1417	2946	385	906	60821
2		प्रविष्ट	1078 8	1997	1498	38313	2139	1412	2908	370	884	60309
3		विशेष प्राविण्य	97	18	12	310	43	23	43	1	24	571
4		प्रथम श्रेणी	973	134	117	2333	187	209	375	12	91	4431
5		द्वितीय श्रेणी	2635	389	262	8367	482	338	734	31	183	13421
6		उत्तीर्ण श्रेणी	1694	273	101	7591	284	136	255	29	108	10471
7		एकूण	5399	814	492	18601	996	706	1407	73	406	28894
8		अनुत्तीर्ण	5389	1183	1006	19712	1143	706	1501	297	478	31415
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	50.05	40.7 6	32.8 4	48.55	46.5 6	50.0 0	48.38	19.7 3	45.9 3	47.91
1	2017	नोंदणी-कृत	8325	1778	1068	29550	1208	1215	2327	527	668	46666
2		प्रविष्ट	8204	1758	1062	29220	1199	1205	2310	502	652	46112
3		विशेष प्राविण्य	71	7	14	257	21	6	38	5	12	431
4		प्रथम श्रेणी	707	133	131	1451	80	88	332	23	55	3000
5		द्वितीय श्रेणी	1894	278	199	6038	238	223	574	44	119	9607
6		उत्तीर्ण श्रेणी	1334	323	99	6389	166	124	257	64	126	8882
7		एकूण	4006	741	443	14135	505	441	1201	136	312	21920
8		अनुत्तीर्ण	4198	1017	619	15085	694	764	1109	366	340	24192
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	48.83	42.1 5	41.7 1	48.37	42.1 2	36.6 0	51.99	27.0 9	47.8 5	47.54
1	2018	नोंदणी-कृत	7927	1390	1213	27065	1717	937	2120	358	465	43192

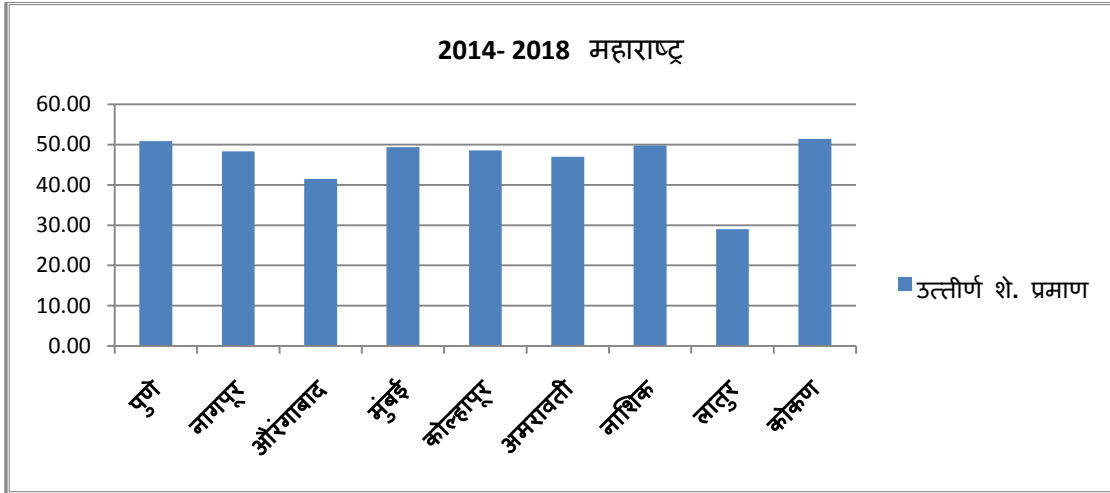
2		प्रविष्ट	7825	1369	1199	26739	1696	924	2179	343	454	42728
3		विशेष प्राविण्य	92	36	23	326	40	15	39	3	14	588
4		प्रथम श्रेणी	935	202	161	1753	182	122	346	19	22	3742
5		द्वितीय श्रेणी	2106	292	247	5941	424	190	554	52	95	9901
6		उत्तीर्ण श्रेणी	1270	247	119	5540	252	127	205	31	95	7886
7		एकूण	4403	777	550	13560	898	454	1144	105	226	22117
8		अनुत्तीर्ण	3422	592	649	13179	798	470	1035	238	228	20611
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	56.27	56.7 6	45.8 7	50.71	52.9 5	49.1 3	52.50	30.6 1	49.7 8	51.76
1	एकू ण	नोंदणी-कृत	4538 4	9889	6413	16122 3	8870	5807	1313 6	2010	3520	25625 2
2		प्रविष्ट	4476 6	9763	6353	15975 3	8757	5761	1308 7	1937	3464	25364 1
3		विशेष प्राविण्य	443	177	91	1696	170	72	177	24	83	2933
4		प्रथम श्रेणी	4210	1048	649	9751	728	687	1599	109	314	19095
5		द्वितीय श्रेणी	1106 6	2052	1251	35926	2020	1300	3290	219	777	57901
6		उत्तीर्ण श्रेणी	7037	1437	646	31471	1332	645	1447	210	607	44832
7		एकूण	2275 6	4714	2637	78844	4250	2704	6513	562	1781	12476 1
8		अनुत्तीर्ण	2201 0	5049	3716	80909	4507	3057	6574	1375	1683	12888 0
9		उत्तीर्ण शे. प्रमाण	50.83	48.2 8	41.5 1	49.35	48.5 3	46.9 4	49.77	29.0 1	51.4 1	49.19

विश्लेषण :

आलेख क्रमांक १- २०१४ ते २०१८ या कालावधित श्रेणीनिहाय उत्तीर्ण विद्यार्थी

आलेख २- २०१४ ते २०१८ या कालावधित विभागनिहाय सरासरी उत्तीर्ण विद्यार्थी

१) २०१४ ते २०१८ या कालावधित महाराष्ट्रातील नऊ विभागीय मंडळातून एकूण २५६२५२ विद्यार्थ्यांनी एस.एस.सी. परीक्षेकरिता नोंदणी केली पैकी २५३६४१ विद्यार्थी प्रत्यक्ष परीक्षेस प्रविष्ट झाले. २६११ विद्यार्थी गैरहजर राहिले.

- २) नोंदणीकृत विद्यार्थ्यांचे सर्वाधिक प्रमाण मुंबई विभागात १६१२२३ विद्यार्थी (शेकडा प्रमाण- ६२.९१ %) तर सर्वात कमी २०१० विद्यार्थी (शेकडा प्रमाण - ०.७८ %) लातूर विभागात होते.
- ३) प्रविष्ट विद्यार्थ्यांचे सर्वाधिक प्रमाण मुंबई विभागात १५९७५३ विद्यार्थी (शेकडा प्रमाण - ६२.३४.%) तर सर्वात कमी प्रमाण लातूर विभागात १९३७ विद्यार्थी (शेकडा प्रमाण - ०.७५ %) होते.
- ४) प्रविष्ट विद्यार्थ्यांपैकी १२४७६१ विद्यार्थी उत्तीर्ण व १२८८८० विद्यार्थी अनुत्तीर्ण झाले. उत्तीर्ण विद्यार्थी शेकडा प्रमाण ४९.१९ % एवढे होते तर ५०.८१ % विद्यार्थी अनुत्तीर्ण झाले.
- ५) उत्तीर्णतेचे सर्वाधिक प्रमाण कोकण विभाग ५१.४१ % तर सर्वात कमी प्रमाण लातूर विभाग २९.०१ % होते.
- ६) उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांपैकी २९३३ विद्यार्थी विशेष प्राविण्य श्रेणी (शेकडा प्रमाण - २.३५ %), १९०९५ विद्यार्थी प्रथम श्रेणी (शेकडा प्रमाण - १५.३० %), ५७९०१ द्वितीय श्रेणी (शेकडा प्रमाण- ४६.४० %),
उत्तीर्ण श्रेणी ४४८३२ विद्यार्थी (शेकडा प्रमाण - ३५.९३%) होते.

निष्कर्ष :

- १) २०१२-१३ ते २०१४-१५ अखेर महाराष्ट्रात माध्यमिक स्तरावरील गळतीचे प्रमाण तुलनेने अधिक आहे.
- २) शिक्षण हक्क कायद्यान्वये ६ ते १४ वयोगटातील विद्यार्थ्यांना १ ली ते ८ वी इयत्तेत अनुत्तीर्ण न करण्याचे धोरण इयत्ता ९ वीत अनुत्तीर्ण होण्याचे प्रमुख कारण आहे.
- ३) शिक्षण हक्क कायद्यातील १ ली ते ८ वी इयत्तेतील विद्यार्थ्यांना अनुत्तीर्ण न करण्याचे धोरण, मध्यान्ह भोजन योजना या योजनेमुळे प्राथमिक व उच्चप्राथमिक पातळीवरील गळतीचे प्रमाण कमी करण्यात मोठ्या प्रमाणात यश प्राप्त झाले आहे.

- ४) खजगीरित्या प्रविष्ट होणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे एस.एस.सी. परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याचे प्रमाण सरासरी ५०% एवढे असून ते तुलनेने कमी आहे.
- ५) खाजगीरित्या प्रविष्ट होणाऱ्या उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांचे विशेष प्राविण्य व प्रथम श्रेणीत (१७.६५ %) उत्तीर्ण होण्याचे प्रमाण तुलनेने कमी आहे.
- ६) खाजगीरित्या प्रविष्ट होणाऱ्या विद्यार्थ्यांना पुरेशा मार्गदर्शनाअभावी त्यांच्या एस.एस.सी. निकालावर परिणाम झाल्याचे दिसून येते.

संदर्भ :

‘द एज्युकेशन फॉर ऑल ग्लोबल मॉनिटरिंग रिपोर्ट’ २०१३-१४

data.gov.in या संकेतस्थळावरील शालेय गळतीचे रिपोर्ट (२०१२-१३ ते २०१४-१५)

राज्य मंडळ एस.एस.सी. परीक्षा निकाल सांख्यिकी (मार्च २०१४ ते मार्च २०१८)

१९८६ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण

कोठारी आयोग अहवाल

दैनिक प्रहार – ९ जुलै २०१४ लेख

दैनिक सकाळ- ३ जानेवारी २०१७ – लेख